

Розділ VIII. РЕЦЕНЗІЇ

Крижановська О.О.

Гордуновський О.М. Організація, розвиток та напрямки хлібної торгівлі в Україні у XIX ст. – Черкаси, 2010 – 320 с.

Монографія О.М.Гордуновського присвячена актуальній й, на жаль, недостатньо висвітленій у вітчизняній історіографії проблемі – історії хлібної торгівлі на українських землях, безпосередньо в Південній Україні до останнього часу. Маловивченими залишаються такі важливі питання, як специфіка використання давніх й поява у XIX ст. нових торгових шляхів, вигоди, форми, засоби та терміни транспортування збіжжя. Здебільшого поза межами наукових інтересів учених залишалися конкретна участь різних станів українського суспільства в місцевій торгівлі та експорті хліба й регіональні аспекти ціноутворення. Чекають на переосмислення й нових ретельних дослідників аспекти кількісного, соціального та етнічного складу торговців хлібом, щорічні коливання обсягів проданої продукції, географічні спрямування торгівлі на зовнішні ринки й вплив внутрішньої політики уряду Російської імперії щодо розширення хлібної торгівлі.

Саме тому рецензоване дослідження є чи не першою в сучасній історичній науці комплексною студією про торгівлю збіжжям, а також її динаміку протягом XIX ст. О.М.Гордуновським ретельно та всебічно проаналізовано досвід, накопичений його попередниками, у вивченні найважливіших питань, пов'язаних з історією вітчизняної хлібної торгівлі, що спонукало допомогло дослідника визначити найважливіші актуальні напрями, на яких необхідно зосередити увагу. Зокрема, це стосується відображення побуту та звичаїв учасників торгівлі, що становить окремий напрямок в новітніх студіях.

Одною з позитивних рис праці є те, що монографія є дійсно ґрунтовною й широкою за обсягом досліджуваних проблем працею, котра має посприяти набуттю вивченням еволюції хлібної торгівлі у південноукраїнських регіонах цілеспрямованого та усестороннього характеру. Так, її автором чітко показано домінування у хлібній торгівлі на південноукраїнських землях капіталів росіян, євреїв та іноземців над українцями, формування етнічного й національного складу місцевого купецтва. Не обійдено увагою О.М.Гордуновського й питання ролі особистого фактору та природно-кліматичних умов в еволюції торгівлі хлібом у регіоні.

Праця базується на широкому колі архівних, що зберігаються не лише у вітчизняних (Центральний державний історичний архів України в м. Києві, Дер-

жавний архів Одеської області), та російських (Центральний державний архів давніх актів Росії у Москві), а також опублікованих джерел. В центрі уваги дослідника й перебувало 1-3 видання Повного зібрання законів Російської імперії, що допомогло йому чітко показати законодавче регулювання хлібної торгівлі як у Російській імперії в цілому, так й у підросійській Україні зокрема. Ретельно опрацьовані О.М.Гордуновським праці вітчизняних та зарубіжних учених, починаючи з доробків, створених у ХІХ ст., й закінчуючи сучасними студіями, що допомогло йому віднайти власні шляхи та місце у дослідженні обраної наукової проблеми. У монографії використані також матеріали з особових архівів таких вітчизняних істориків, як І.Гуржій, О.Гуржій, Т.Лазанська, В.Орлик та О.Реєнт, що помітно розширило коло висвітлюваних її автором аспектів.

Автор монографії у своєму доробку звернув значну увагу на питання, котрі не знайшли належного висвітлення у працях своїх попередників. Дослідник чітко простежив основні етапи формування торгового землеробства на південноукраїнських землях, а також проаналізував найбільш вагомі, на його думку, чинники, що так чи інакше впливали на еволюцію та основні напрями торгових процесів.

Крім того, О.М.Гордуновський чи не перше в історіографії звернув увагу на висвітлення соціальної структури торгівців збіжжям й показав участь у торгових операціях не лише поміщицтва, купецтва та чумацтва, а й селянства. Це є важливим аргументом для подальшого вивчення не лише повсякденного життя самих селян, а й сприяє більш чіткому й усесторонньому вивченню матеріального становища самих селян, їх розшарування, визначенню їх майнової градації. Адже й донині в сучасній історіографії відсутня градація селянських господарств за ступенем заможності. Відсутні також належним чином обґрунтовані критерії, яке саме селянське господарство слід вважати багатим, яке – середняцьким й, нарешті, яке бідняцьким.

Посилюють наукову цінність праці й чисельні статистичні дані, що використані автором монографії вміло. Розміщені в тексті монографії, а також виділені у ряд таблиць, вони істотно доповнюють положення та висновки, висловлювані дослідником.

Вдало й різнопланово відображена О.М.Гордуновським міжнародна торгівля хлібом й місце у ній реалізації вітчизняного збіжжя, а також ціни на хліб, що вивозився з України. Висвітлення даних питань, і дослідження динаміки цін й головних проблем ціноутворення має істотно посприяти в дослідженні не лише соціально-економічного становища російської імперії в цілому, а й політичне становище країни. Дослідження еволюції місцевих цін, здійснене автором, сприяє більш чіткому розумінню інтеграції українських земель взагалі, й південноукраїнських зокрема, в імперський економічний та політичний організм.

Поряд із цим необхідно зазначити й певні недоліки монографії. Так, варто було б узгодити назву дослідження з її змістом, зокрема, зазначити, що у праці висвітлюється організація, розвиток та основні напрями хлібної торгівлі в ХІХ ст. не в Україні взагалі (адже українські землі у цей час знаходилися двох

різних держав – Австро-Угорської та Російської імперій), а саме на південно-українських землях. Більш чіткішого акцентування потребує проблема, яким саме чином хлібна торгівля впливала на матеріальне становище тих, хто займався продажем збіжжя.

Крім того, видається більш доцільним чіткіше виділення хронологічних етапів у розвитку хлібної торгівлі в Україні. Адже реформи 60–70-х рр. XIX ст. не могли так чи інакше не вплинути на розвиток хлібної торгівлі та її законодавчі засади.

На жаль, при написанні своєї праці, її автором не використані наукові Інтернет-ресурси, зокрема література, розміщена у «Малороссийской Народной Исторической Библиотечке», на сайті «Восточная литература».

Проте, незважаючи на ці та деякі інші упущення, рецензована монографія є досить глибоким, усестороннім та неординарним дослідженням, та вирізняється високим фаховим рівнем. Питання, порушені у дослідженні, лежать у площині перетину та поєднання історії соціальної та економічної. З цим нелегким завданням, на нашу думку, Олег Миколайович Гордуновський успішно справився. Висновки, зроблені ним, чіткі й аргументовані, та базуються на глибокому вивченні широкого кола архівних та опублікованих джерел, а також на досвіді накопиченому його попередниками. Саме тому його науковий доробок, без сумніву, представлятиме інтерес серед представників наукової історичної спільноти.